

ZAS – ZPRAVODAJSKÁ AGENTÚRA SLOVENSKA V OBDOBÍ SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA (Spomienková rekonštrukcia k 55. výročiu)

V prvých dňoch Slovenského národného povstania vznikla na povstaleckom území v Banskej Bystrici nová informačná organizácia s názvom Zpravodajská agentúra Slovenska – ZAS, ktorá poskytovala domáce a zahraničné správy redakciám, zložkám SNR a veleniu ozbrojených síl. Bola prvou tlačovou kanceláriou na území oslobodeného Československa.

Koncom októbra 1944 prerušila svoju činnosť, ktorú opäť obnovila v oslobodených Košiciach začiatkom februára 1945 na základe rozhodnutia Delegácie SNR. Od 12. apríla 1945 pôsobila v oslobodenej Bratislave. Po obnovení činnosti ČTK v oslobodenej republike sa spolupráca s ČTK uskutočňovala zriadením odbočky ZAS v ČTK Praha a odbočky ČTK v ZAS Bratislava.

Postavenie ZAS právne určovalo nariadenie SNR č. 140/1945 Zb. z 27. 11. 1945. K 1. novembru 1950 došlo k zlúčeniu ZAS s ČTK a v Bratislave bolo zriadené Oblastné riaditeľstvo ČTK na Slovensku.

O vzniku a činnosti povstaleckej Zpravodajskej agentúry Slovenska existuje memoárová aj odborná literatúra, zhrnutá tiež encyklopedicky, ktorá je však neúplná, miestami nepresná a čiastočne aj nesprávna.

Preto sa pred 45. výročím SNP z iniciatívy Jána Trachtu začiatkom roka 1989 zišli ešte žijúci (a dosaziteľní) redaktori ZAS, aby skonfrontovali svoje poznatky, skúsenosti a spomienky s tým, čo bolo doteraz o ZAS publikované, lebo aj do vedeckých prameňov o takom významnom období našich novodobých dejín prenikli údaje protirečiace tomu, čo si pamätajú účastníci SNP pracujúci v ZAS.

K spomienkovej rekonštrukcii prispeli: Alfonz Bednarič, Ján Čierny, Miroslav Charvát, Vladimír Molnár, Andrej Nuoška, Ján Trachta, Viktória Tublová-Hačková, Ladislav Vičan a autor, ktorý mal k dispozícii memoárovú literatúru, povstaleckú a bratislavskú tlač z jesene 1944, ako aj pôvodné materiály povstaleckej Zpravodajskej agentúry Slovenska zachované vo fondoch Slovenského slobodného vysielateľa.

Za východisko vezmime charakteristiku ZAS z encyklopédie odboja a SNP Dejiny SNP 1944¹:

„Spravodajská agentúra Slovenska (ZAS) – tlačová kancelária SNR. Vznikla počas SNP v Banskej Bystrici 6. 9. 1944 z potreby aktuálnych informácií o priebehu povstaleckých bojov, o politických cieľoch SNP, o činnosti orgánov SNR a o udalostiach na zahraničných frontoch. Podliehala 3. spravodajskému odboru Úradu predsedníctva SNR, ktorý za KSS viedol J. Horváth a za DS A. Djuračka. Riaditeľom bol J. Trachta, po jeho odchode na front E. Sýkora. Prvé správy vydala už 7. 9. 1944. Mala² redakcie – zahraničnopolitickú: získavala správy odpočúvaním rozhlasových relácií z Moskvy, Londýna, Paríža ap., vnútropolitickú vydávala všetky úradné správy SNR a jej orgánov, ako aj vlastné správy o významných politických a frontových udalostiach, o činnosti NV, vydávala aj správy Veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku a HŠPO.“

Pri zhrnutí údajov z doterajšej odbornej literatúry o činnosti ZAS za Povstania možno zistiť, že sporný je už hneď dátum začatia činnosti agentúry.

Vznik ZAS

Dosiaľ žijúci pracovníci ZAS v Banskej Bystrici sa zhodujú v tom, že dátum vzniku ZAS uvedený v encyklopédii je príliš neskorým údajom. Je zrejme prevzatý zo state Jula Horvátha uverejnenej v Otázkach novinárstva 1959²: „S prípravami na činnosť tejto revolučnej povstaleckej tlačovej agentúry sa začalo prakticky ešte o deň-dva skôr, než začal fungovať Zpravodajský odbor Predsedníctva SNR, a to 6. septembra 1944. ...a už 7. septembra sme vydali prvé domáce i zahraničné správy.“

Autor sa odvoláva na zachované materiály ZAS v archíve Slobodného slovenského vysielateľa (uložené do r. 1990 v archíve Ústavu marxizmu-leninizmu pri ÚV KSS), kde však prvé správy sú z 8. septembra 1944. Ukazuje sa teda, že J. Horváth mal na mysli začiatok vydávania cyklostylovaných správ, ktoré sa zachovali; k ich vydávaniu došlo až po presťahovaní sa ZAS z budovy Obchodnej a živnostenskej komory do budovy Rímsko-katolíckej ľudovej školy (pri farskom kostole, nad poštou). ZAS však (necyklostylované) správy vydávala aj v Obchodnej komore.

¹Dejiny SNP 1944, 5. zv., Bratislava 1984, s. 511–512.

²Otázky novinárstva 1959. Martin 1960, s. 42.

Zdá sa, akoby išlo o šiesty, siedmy či ôsmy september alebo „ešte o deň-dva skôr“. Lenže – ako vyplýva zo spomienok pracovníkov ZAS – povstalecká spravodajská agentúra vznikla a začala pracovať ešte skôr.

Karol Dlohy a Juraj Charvát sa po vypuknutí SNP spoločne hlásili na armádnom veliteľstve a ako vysokoškolákov s jazykovými znalosťami ich hneď prideliť odpočúvať zahraničné rozhlasové relácie. Po veľmi krátkom čase (pravdepodobne necelé 2 dni) im oznámili, že sa zriaďuje nová spravodajská služba pri SNR, majú ísť do budovy Obchodnej komory a tam vyhľadať Jána Trachtu. Našli ho sedieť v strede podkovicte rozmiestneného stolového nábytku, nad ktorým na čelnej stene visel jeho chlebník s dlhými redaktorskými nožnicami a dvoma ručnými granátmi s dlhou drevenou rukoväťou. V miestnosti sa nachádzal rozhlasový prijímač, písací stroj a na stole už boli naklepané nejaké materiály.

Ján Trachta požiadal celkom čerstvých adeptov novinárstva počúvať akúkoľvek najbližšiu rozhlasovú spravodajskú reláciu a prepísať ju na stroji. Po splnení úlohy prevzal ich začiatocnícke „práce“, upravil ich a povedal, že zajtra sa už ide na ostro. Mohlo to byť popoludní 2. septembra.

Viktória Tublová (neskôr vydatá Hačková) bola v malej skupine pracovníkov bratislavskej Obchodnej komory, ktorú od 1. augusta 1944 preložili do Banskej Bystrice. Po vypuknutí SNP generálny sekretár banskobystrickej Obchodnej komory Václav Vaško im povedal, že dnes zasadá SNR, budú aj im rozdeľovať úlohy. Lenže na prvom zasadaní SNR 1. septembra sa im žiadne úlohy neušli. Chodiac bezcieľne po chodbách budovy, zazrela v jedných dverách J. Horvátha, u ktorého svojho času robila bežvysledne skúšku na hlásateľku bratislavského rozhlasu. V novej situácii sa veľmi rýchle dohodovorili na tom, že má vyhľadať J. Trachtu. Nazdávala sa, že ide o prácu v rozhlase, ale po rozhovore s ním si ozrejml, že ide o rodiacu sa ZAS. Jej prvou úlohou bolo písať na diktát Petrovi Karvašovi, ktorý sedel v miestnosti a písal komentár pre rozhlas. Mohlo to byť 2. septembra 1944.

Andrej Nuoška, žiak banskobystrickej obchodnej akadémie, trávil prázdniny v rodnej Očovej. V pondelok 4. septembra bol s bratom v Banskej Bystrici a tam sa od spolužiaka dozvedel, že SNR hľadá stenografov. Išiel sa prihlásiť do budovy Obchodnej komory, kde ho odkázali na J. Trachtu. Až po rozhovore s ním si ozrejml, že ide o novozakladanú ZAS. V miestnosti okrem Trachtu pracovali už Dlohy, Charvát, Tublová.

Alfonz Bednarič, čerstvý maturant bratislavskej obchodnej akadémie, zachytil doma hlásenie Slovenského slovenského vysielateľa z Banskej Bystrice. Ešte v ten večer s bratom Michalom a niekoľkými priateľmi sa vydali do Banskej Bystrice, kam prišli v nedeľu, 3. septembra podvečer. Prespali v Radvanských kasárňach. Ráno pri nástupe na kasárenskom dvore, keď príslušný dôstojník zistil, že Bednarič ovláda rýchlopis, dal ho ihneď autom (Tatra-„hadimrška“) odvieť na veliteľstvo armády, kde ho zadelili k odpočívacej službe. Asi po 2 dňoch ho poslali do ZAS. V každom prípade nastúpil ešte do budovy Obchodnej komory.

Zakladateľ a prvý vedúci redaktor ZAS **Ján Trachta** takto spomína na časový sled udalostí:

Keď partizáni 24. augusta 1944 zatarasili strečniansky tunel a prerušili dopravu v oboch smeroch, traja členovia žilinskej redakcie *Národných novín* – Ján Trachta, František Holdoš a Ján Siakeľ – chvatne zbalili to najnutnejšie, čo bolo potrebné na vychádzanie novín v Turčianskom Svätom Martine (hlavičku novín, rukopisy pripravené do tlače v žilinskej tlačiarni) a pobrali sa peši cez Malú Fatru – Martinské hole do Martina. Tam už preberal vedenie mesta a okresu Revolučný národný výbor, ktorého orgánom sa stali *Národné noviny* na čele s novým šéfredaktorom Júliusom Barčom-Ivanom.

Keď sa v Martine rozšírila správa o vyhlásení SNP v Banskej Bystrici, nový šéfredaktor *Národných novín* zveril vedenie redakcie svojmu zástupcovi Mieroslavovi Hyskovi. Trojicu žilinských redaktorov požiadal, aby ho sprevádzali do hlavného mesta Povstania, kde chcel nadviazať kontakty s predstaviteľmi SNR.

Z Martina odišli v stredu 30. augusta, v čase zalamovania *Národných novín* s Manifestom slovenského národného výboru (podpísaným ONV v Turčianskom Svätom Martine). Na cestu sa k nim pridali pracovník Matice slovenskej dr. Ján Marták, profesor Mikuláš Gašparík s manželkou a spisovateľ Dominik Tatarka. Cez Necpaly a Blatnicu, kde prespali (šéfredaktor na fare, ostatní v stodole), a za svitania ďalej cez Krížnu a Staré Hory putovali do Banskej Bystrice, kam došli v noci na štvrtok 31. augusta. Barč-Ivan sa pre srdcové ťažkosti musel z cesty vrátiť a tak Trachta ostal mimo zväzok redakcie *Národných novín*.

Na druhý deň ráno, teda v piatok 1. septembra, stretol Ján Trachta na rušnom povstaleckom námestí v tisícovom dave Jula Horvátha, ktorého poznal z bratislavského rozhlasu ako hlásateľa v oddelení pre zahraničných Slovákov. Na Trachtovu otázku, kde pracuje, Julo Horváth odpovedal, že mu zverili spravodajský odbor Úradu predsedníctva SNR. Na ďalšiu otázku, či už majú tlačovú kanceláriu, odpovedal „Nemáme“, a poslal ho za šéfmí do Úradu predsedníctva SNR. Tento mal podobne ako

všetky inštitúcie na povstaleckom území, dvoch šéfov s rovnakou právomocou – dr. Vašečku a dr. Joska. Keď je šéf komunista, jeho zástupca je príslušníkom občianskeho či demokratického bloku a naopak. Parita je aj v pléne Slovenskej národnej rady. Ty sa obráť na dr. Vašečku..., povedal Julo Horváth.

Tak sa aj stalo. Keď si dr. F. Vašečka vypočul, o čo ide, určil malú zasadačku na prízemí (veľká zasadačka SNR bola na poschodí) za prvé pracovisko pre spravodajcov a požiadal Jána Trachtu, aby vypracoval zoznam požiadaviek potrebných na chod novej tlačovej kancelárie. Dr. Josko prejavil súhlas s týmto rozhodnutím, keď sa dozvedel, že Ján Trachta bol redaktorom *Národných novín*, známych ako nekonformné s ľudáckym režimom.

Tak sa rozhodlo o založení Zpravodajskej agentúry Slovenska. Bolo to 1. septembra 1944, keď sa schádzala SNR v tej istej budove na prvé verejné zasadanie na povstaleckom území. Len o málo neskôr bol dohodnutý názov agentúry v rozhovore medzi Vašečkom, Horváthom a Trachtom.

Prípravné obdobie

V prvý deň, t. j. v deň založenia ZAS, sa ustalaovala koncepcia agentúry, spracoval sa návrh organizačnej schémy a súpis materiálneho zabezpečenia činnosti.

ZAS vznikala – ako už bolo povedané – v pôsobnosti Úradu predsedníctva SNR, ktorému podliehali štyri odbory, a to pre veci plenárnych zasadnutí SNR, pre veci povereníctiev SNR, pre veci spravodajské a pre veci zahraničné. Do tretieho odboru, ktorého vedúcim bol dr. Andrej Djuračka a zástupcom Julo Horváth, patrila aj Zpravodajská agentúra Slovenska spolu so Slobodným slovenským vysielateľom a oddelením všeobecnej propagandy.

Hneď po ustanovení začala ZAS pracovať – produkovať správy. Stačil na to jeden skúsený redaktor, rozhlasový prijímač, písací stroj a pár učňov. Jedna kópia bola určená pre rozhlas a ostatných niekoľko exemplárov sa rozdelilo medzi funkcionárov SNR v budove Obchodnej komory.

Karol Dlouhý a autor tejto state vykonávali akúsi dvojfunkciu: odpočúvali a vydávali obsah niekoľkých relácií zahraničného vysielania a potom s jednou kópiou striedavo sa ponáhľali vždy pred spravodajskými reláciami Slobodného slovenského vysielateľa do budovy Evanjelického spolku v tej istej ulici, kde bolo v prvých dňoch inštalované štúdio rozhlasu a správy do mikrofónu sami prečítali. Toto opisuje vo svojich memoároch aj Gabo Rapoš, vedúci rozhlasu.

Podmienky na plnú činnosť spravodajskej agentúry na povstaleckom území, a teda vo vojnových udalostiach vznikli ani nie za celý týždeň.

Spravodajský a čiastočne i zahraničný odbor stále posielal nových pracovníkov na výber. Konečné rozhodnutie robil vedúci redaktor po preskúšaní schopností uchádzačov podľa potrieb redakcií.

Osobné a administratívne veci vybavoval Spravodajský odbor a veľmi dôležitú vec, osobné legitiácie, ktoré zabezpečovali pracovníkom ZAS voľný pohyb po povstaleckom území vo dne v noci, priamo Úrad predsedníctva SNR.

Rozvinutá činnosť

Podmienky na plnú činnosť ZAS vznikli presťahovaním do budovy Rímskokatolíckej fudovej školy v Banskej Bystrici zrejme 7. septembra, lebo s dátumom 8. septembra sa zachovali prvé cyklostylované správy vydávané už od rána (a od toho dňa nepretržite každý deň). S dátumom 9. septembra vyšlo prvé číslo povstaleckej *Pravdy*, redigované už s použitím materiálu ZAS.

Umiestnenie ZAS a rozhlasu spoločne v jednej budove viedlo k veľmi úzkej a pohotovej spolupráci. Nejedna významná zahraničná správa sa dostala do vysielania Slobodného slovenského vysielateľa prv, než bola ako rozmnoženina agentúrne vydaná.

Organizačná schéma a počet pracovníkov ZAS sa ustálili takto:

Úrad predsedníctva SNR

(dr. F. Vašečka, dr. M. Josko)

jeho 3. odbor

(Andrej Djuračka, Július Horváth)

ZAS

Vedúci redaktor Ján Trachta

Sekretariát: Bernarda Clayová

Zahraničná redakcia

Smenári:

Karol Dlouhý
Juraj Charvát
Viktória Tublová
ktorí súčasne odpočúvali v angličtine a nemčine
Redaktori:
po rusky Viera Šetková a Jencyka Zacharová
po srbsky a francúzsky Ján Čierny
po poľsky Simon Gromov, manželia Wojewodovci
po maďarsky Klára Furgyiková
po španielsky a holandsky pani Gärtnerová
Vnútropolitická redakcia
Smenár: dr. Ján Lehký
Redaktori:
Ladislav Očenáš
Michal Považan
Egon Roth
Ján Slaminka
Ladislav Vičan
Redaktori stenografi:
Alfonz Bednarič
Vladimír Molnár
Andrej Nuoška
Pisáreň; rozmnožovňa a expedícia:
technickí pracovníci:
Čúz, Eliáš, Fábry, Karšay,
bratia Zábojnikovci

Zahraničná redakcia odpočúvala a spracúvala politické a frontové správy (v malej miere hospodárske a iné) zachytené v rôznych rečiach z rozhlasových staníc:

- Bratislava,
- Moskva: po slovensky a po česky Hovorí Moskva, Moskva hovorí, Za slovenskú slobodu, Za národnú osvobození a tiež vysielanie v ruštine a v ďalších cudzích jazykoch,
- Londýn: po slovensky a po česky Volá Londýn, vysielanie BBC, ktoré sa stalo oficiálnym vysielaním čs. vlády sídliacej v Londýne a tiež vysielanie v angličtine a v ďalších cudzích jazykoch,
- USA: čs. vysielanie podliehajúce Úradu vojnových informácií,
- Budapešť po maďarsky, Paríž po francúzsky, Titova vysielateľka (zle počuteľná) po srbochorvátsky, Hilversum po holandsky a príležitostne rôzne ďalšie.

Hlavné spravodajské relácie z Moskvy a Londýna v našich jazykoch, ďalej Bratislava, ako aj diktando zvodky vojenského velenia z Moskvy a Londýna boli stenografované.

Zahraničná redakcia tak mala k dispozícii hlavné fakty odpočuté z rôznych staníc a z každej významnej stanice vo viacerých jazykoch. Už prvé skúsenosti svedčili o rozpornosti spravodajstva v hláseniach rozličných staníc i jazykových oblasti. V zásade sa tomu čelilo tým, že smenár robil konečnú redakciu významnejšej správy porovnávaním viacerých rozhlasových relácií. Vždy to však nebolo možné, lebo viaceré pramene neboli alebo čas súril.

V zahraničnej redakcii sa pracovalo na smeny na čele so smenárom. Materiál odpočúvaný redaktormi sa sústreďoval u smenára, ktorý ho spracoval a potom putoval priamo do písárne a rozmnožovne (spočiatku, kým sa zabehal pracovný poriadok, bol materiál predostretý šéfredaktorovi).

Pracovný poriadok sa odzrkadľuje aj vo vydaných správach. Pod stručným titulkom boli najprv značky pracovníkov, najmenej dve (značka smenára a písárky), ale často aj viac písmen (začiatkové písmená priezvisk), z čoho je zrejmé, že danú správu odpočúvali viacerí pracovníci z rozličných rozhlasových staníc a v rozličných jazykoch. Za číslom správy nasleduje domicil (názov sídla rozhlasovej stanice). Na konci každej strany je vyznačený časový údaj vydania, z čoho je zrejmé, že sa pracovalo od 8. do 24. hodiny. Správy boli stručné, ale bolo ich veľa (od 30 do 80 zahraničných správ denne), takže podávali úplný obraz o situácii na celom svete.

Pracovníci *vnútro politickej redakcie* obstarávali správy zo zasadaní pléna SNR (spočiatku výlučná doména vedúceho redaktora Jána Trachtu) a udržiavali styk s poverenctvami, úradmi a národnými výbormi, ukazujúce život na povstaleckom území v celej šírke.

Od prvého dňa súčasťou domáceho spravodajstva každodenne bol prehľad tlače, ktorý využíval najmä rozhlas. Neskôr sa objavujú aj príležitostné publicistické materiály.

Popri pravidelných hláseniach armádneho veliteľstva o situácii na frontoch SNP (do redakcie ich nosil profesor banskobystriického gymnázia dr. Dilinger v rovnošate vojaka) sa ku koncu septembra objavuje nová rubrika Frontový zpravodajca ZAS-u hlási alebo Pôvodné frontové zprávy ZAS-u.

Z hľadiska uchovania závažných politických materiálov pre budúcnosť dôležité boli stenografické zachytávanie nenapisaných prejavov na významných podujatiach, ako bol zlučovaci zjazd KSS, podbrezovský zjazd závodných rád, verejná manifestácia v banskobystriickom parku a pod., kde sa okrem redaktorov striedali stenografi ZAS.

Produkcia domácich a zahraničných správ ZAS sa pohybovala medzi 30 až 40 stranami denne. Domáce a zahraničné správy boli rozmnožované na papieri rozdielnej farby, samostatne boli číslované aj strany, aj správy. Výnimku tvoria prejavy V. Šrobára a členov vládnej delegácie (Němec, Hála, Viest, Valo) prednesené na zasadaní SNR 10. októbra 1944, ktoré nemajú strany číslované, ale značené písmenami od A do T.

Dôležitým oddelením bola *rozmnožovňa a expedícia* agentúrneho materiálu. V jednej miestnosti bol cyklostylový stroj, zásoby papiera i skrine s priehradkami pre odberateľov. Okrem rozhlasu pribúdali redakcie novín vychádzajúcich v Banskej Bystrici a vo Zvolene (zo Zvolena si chodili po správy na motocykli). Osobitným poslom sa posielali správy členom predsedníctva SNR, členom SNR, Úradu predsedníctva SNR. Odberateľmi boli poverenctva a obdive ozbrojené zložky (armáda a partizáni).

Pracovníci

Vedúcim redaktorom ZAS bol **Ján Trachta**. V agentúre bol jediným profesionálom, nielen v tom zmysle, že bol činným novinárom, ale mal za sebou aj prax agentúrneho novinára v Slovenskej tlačovej kancelárii a bol tiež komorným stenografom. Okrem zakladania a riadenia agentúry stihol byť aj činným spravodajcom na pôde SNR. Veľa správ o činnosti SNR má jeho značku „T“. Po mesiaci činnosti v ZAS sa dobrovoľne prihlásil na front a narukoval do Brezna. Od začiatku februára 1945 už rozbíhal v oslobodených Košiciach práce v novom denníku v *Národnej obrode*, kde vedľa šéfredaktora Laca Novomeského bol výkonným šéfredaktorom. Novinárom ostal po celý život, pracoval ako korešpondent ČTK v Budapešti, v rozhlase, v denníku *Práca*, založil bratislavský *Večerník* a napokon rozvíjal televíziu publicistiku.

V inej situácii z hľadiska profesionality bol **Ernest Sýkora**, ktorý nastúpil na Trachtovo miesto začiatkom októbra 1944. Ako stredoškolský profesor pomáhal agentúre vylepšovaním štylistiky správ. Keď však pochopil, že by to zdržiavalo ich vydávanie, ďalej do bežného chodu redakčných prác nezasahoval.

Smenárom vnútropolitckej redakcie bol **Ján Lehký**, ktorý krátko vypomáhal ZAS-u aj v Bratislave r. 1945, ale potom prešiel do sféry národných výborov. Po odchode Jána Trachtu obsadzoval ako redaktor najvýznamnejšie politické podujatia (zjazd závodných rád v Podbrezovej, verejná manifestácia v Banskej Bystrici). Správy ZAS z týchto podujatí nesú jeho značku.

Karol Dlouhý a **Juraj Charvát** boli vedúcimi smeny v zahraničnej redakcii a súčasne odpočúvali rozhlasové spravodajské relácie v anglickom a nemeckom jazyku. V prvých septembrových dňoch boli tiež hlásateľmi rozhlasu. Obidvaja – v tom čase vysokoškoláci – ostali aj po odchode zo ZAS pracovať v tlači.

Viktória Tublová bola trefou vedúcou smeny v zahraničnej redakcii. Po odchode z Banskej Bystrice už v redakciách nepracovala. Z mesta evakovala spolu s pracovníkmi Slobodného slovenského vysielača na Staré Hory, kde sa ešte 26. októbra pokúšala odpočúvať hlásenia zahraničného rozhlasu (spolu s Ivanom Terenom) v budove MNV na poschodí, medzi ranenými vojakmi odsunutými z frontu. Odpočúvané správy odniesli na Donovaly pracovníci rozhlasu Gabo Rapoš, Jožko Vrabc a Milan Dudáš (hlásateľ), no k ich vysielaniu už nedošlo.

Vysielanie z Moskvy v ruskom jazyku zachytávala **Viera Štetková** a **Jenyka Zacharová**, ktorá neskôr trvalo žila v Prahe, ale v tlači už potom nepôsobila.

Ján Čierny po maturite v Petrovci (Juhoslávia) prešiel v roku 1942 ilegálne maďarsko-slovenské hranice, žil v Martine a 1. septembra už bol v Banskej Bystrici. Pracoval na Povereníctve SNR pre školstvo, kde sa zúčastňoval na príprave nástenných novín *Hlas ľudu*. V ZAS odpočúval rozhlasové relácie v ruskom a francúzskom jazyku a Titovu vysielačku v srbochorvátčine.

Maďarské rozhlasové relácie odpočúvala Bystričianka **Klára Furgyiková** (neskôr vydatá Ulrichová), ktorá tiež viac v tlači nepôsobila.

V agentúre pracovali aj Poliáci, manželia **Wojewodovci** z Varšavy a **Simon Gromow** z Krakova. Odpočúvali relácie v poľskom jazyku (pani Wojewodová aj po anglicky).

Cenné služby poskytovali stenografi **Alfonz Bednarič**, **Vladimír Molnár** a **Andrej Nuoška** (prvý z nich ostal verný novinárčine celý život). Zachytávali presné znenie dôležitých rozhlasových relácií (napr. z Moskvy správu Hlavného veliteľstva), ale ich zásluhou sa zachovali aj niektoré prednesené politické prejavy, ktoré neboli vopred napísané.

Alfonz Bednarič zaznamenával zahraničné relácie a vypomáhal – ako aj ostatní stenografi – vo vnútropolitickej redakcii. V Banskej Bystrici pomáhal Mikulášovi Šurinovi a Ctíborovi Breznickému vydávať noviny *Vatra*, neskôr ho v Bratislave Julo Horváth znovu umiestnil v ZAS na ulici kpt. Nálepku.

Vo vnútropolitickej redakcii pracovali **Jozef Slaminka** a **Ladislav Vičan**, ktorý potom dlhé roky bol redaktorom ZAS a ČTK, naposledy korešpondentom ČTK vo Viedni. V ZAS denne spracúval prehľady tlače. V neskoršom období silný ohlas mala práca frontových spravodajcov **Michala Považana** a **Ladislava Očenáša**. Očenáš rovnako ako Bednarič bol potom novinárom v Prahe.

V redakcii pracovali aj pisárky a medzi nimi jediný mládenec bratanec autora tejto state, stredoškolač **Miroslav Charvát**.

Sekretárkou ZAS bola **Beernarda Clayová**.

Po zatlačení Povstania do hôr zo zamestnancov ZAS zahynuli pani **Gärtnerová**, manželka lekára z Novej Bane, ktorá okrem iných jazykov ovládala a v redakcii používala najmä španielčinu a holandsčinu (tieto jazyky sa naučila v týchto dvoch krajinách, kde istý čas žila ako utečenkyňa pred nemeckým fašizmom) a **Egon Roth**, ktorého odpočúvané materiály slúžili tiež ako podklad Petrovi Karvašovi pre jeho pravidelné odpovede na útoky bratislavského rozhlasu.

Koniec činnosti v povstaleckej ZAS

V pondelok popoludní 23. októbra 1944 bolo posledné plenárne zasadanie SNR, na ktorom som sa zúčastnil ako jediný pracovník ZAS. V mene armádneho veliteľstva pplk. Ferjenčík opísal novovzniknutú situáciu: z juhu, z Maďarska, všetkými dolinami postupujú nemecké vojská smerom na Pohronie. Keďže nebolo v silách povstaleckej armády tento postup zastaviť, odporúčala sa evakuácia do hôr. V ten deň však nebol vydaný nijaký organizačný pokyn, kam a ako sa má evakuovať.

Zvolenské noviny vyšli naposledy 24. a banskobystričné 25. októbra. Zachované cyklostylované exempláre spravodajstva z produkcie ZAS svedčia o tom, že prvé boli vydané 8. septembra a posledné 24. októbra, keď ZAS normálne pracovala až do konca nočnej smeny.

V tento posledný pracovný deň som pozval zamestnancov ZAS, aby si v stredu 25. októbra prišli do kaviarne Národného domu prevziať trojmesačnú zálohu na plat. Na rozdiel od rozhlasu, ktorý evakuoval spoločne ako organizácia, každý zamestnanec ZAS odchádzal z Banskej Bystrice na vlastnú päsť.

Dňa 26. októbra 1944 dostali pracovníci vysielača rozkaz ustúpiť smerom na Staré Hory a Donovaly. V ten deň ešte na Starých Horách pre potreby rozhlasu odpočúvala zahraničné správy V. Tublová. Ráno 27. sa Slobodný slovenský vysielač ozval posledný raz. Po evakuácii z Banskej Bystrice však už zahraničné správy nevysielal.

Juraj Charvát